

Sirbik Attila

Artopédlandia

Interjú Perovics Zoltánnal

Az 1990-ben alapított Metanoia Artopédia a „színházi társadalmon” kívül álló színházakhoz képest is kívülálló, semmilyen értelemben sem praktikus, nem kifizetődő. Ebben az artopéd szabadságban vállalja a tartalmi és formai építkezést, perfekcionizmust, amely időigényes és kockázatos ugyan, de a kísérletezés és a felfedezés egyedüli lehetőségét adja. Nyomorúságosan termékeny külső-belső ingamozgás ez a jelenvalóság, az ismeretlen és a képzelet egybegyűjtő centrumában. Az Artopédlandiában fogadó katarzispont létezésünk teljességéért ragyog, ha valóban kihordjuk, ellenkező esetben ott az áramvonalas, praktikus koraszülött, a halott és divatos közepszer. Ma mindenütt ez van, mondja Perovics Zoltán.

SA: Hol található Artopédlandia?

Perovics Zoltán: Artopédlandia a képzelet birodalma, ahol a jelen történéseiből kiinduló és az emberi mulasztás hangolt vagy hangolatlan kompenzációiként megjelenő látomások, víziók felbukkannak és részben exponálódnak. Beleértve azoknak a korábban formát öltött tartalmaknak és objektumoknak Metanoia Lomtárát is, amelyek eredeti jelentésüket megőrizve vagy azoktól megfosztva kikövetelik maguknak a velük való törődést. Az együttérzésben fogant objektumok előjele elmúlásukban is változatlan marad, ezért lehetséges az, hogy Artopédlandia az élő természettel és élőlényeivel szemben elkövetett emberi bűnök, katasztrófák ellenmérgeként a Metanoia Artopédia experimentumainak örökbe málló Lomjait aktivizálja. Ebből következett, hogy a szív roncsainak és szakrális szemétdombjának irányultságát a (Neo)avangárd és a NEM! Művészet esztétikája előtt is tisztelegve: művészetellenes – anti-művészetellenes művészetként határozta meg.

(A metanoia jelentésével való visszaélések ellenmérgét a Metanoia Artopédia nevében az art és az ortopédia szavakból képzett Artopédia is hangsúlyozza. Art: művészet. Ortopédia: a tartó- és mozgó szervrendszer rendellenességeivel – például gerincferdülés, dongaláb, csípőficam – és kezelésükkel foglalkozó orvosi szakterület. Land: föld, szárazföld, vidék, leszállás, part, köz, út, sáv, táj, talaj, terület, ország. A land art a földnek, az emberiség otthonának a jelentőségét hangsúlyozza.

↑
PEROVICS Zoltán:
WC-papír emberkék (Öregek otthona), 1996
Fotó: Juhász G. Tamás
A művész jóvoltából

Metanoia: a szöveggörnyezettől függően más és más jelentésű, jelentésbeli vagy gondolati fordulat, a gondolkodásmód át-alkakítása, megfordulás, újjászületés.)

SA: Milyen viszonyban áll alkotói világodban a felfedezés és a teremtés?

PZ: A felszínre törő tartalom eleve meghatározza a formát, megelőzi teremtőjét, azt, aki őt kihordja, illetve azt, akit ő kihord, és talán közben még meg is mosolyogja. A jelenlét hitelességéhez, kiteljesítéséhez, totalitásához elengedhetetlen a tudat ellenőrzésén kívül eső tapasztalatok aktivitásának, aktivizálásának vizsgálata. A tudatalatti, tudattalan és tudat feletti (vagy értelmet meghaladó) tartalmak és élmények mellett a test tudásának, tapasztalatainak kondíciói, kondicionálása az alkotófolyamatokban részt vevő ember hordozott, de nem vagy csak részben aktív tapasztalatainak felszabadítását is célozza. Az alkotófolyamatokban keletkező meditációs és extázis objektumok viszont kondicionálnak.

SA: Tudatosak azok a pillanatok, melyek az objektumokat életre hívják?

PZ: Létrejöttüket tudatos ráhangolódás előzi meg. Éjszakai és nappali álmok is befolyásolták például egy mechanikus inga megvalósítását, amely aztán több előadásunknak is kikerülhetetlen szereplője lett. A látomás során az űrben ragyogó mozdulatlan fénymag (állócsillag) és a vele ingaként pillanatról pillanatra egybeolvadó másik fénymag (csillag) egyesülése a szívben történt, az álló és mozgó fénymagok nászában fogadó új minőség (harmadik csillag) a szív forróságából tagjaimon keresztül sugárzott szét az univerzumba(n). A látvány az átélést követően rendszeresen, újra és újra megjelent bennem. Minden különösebb spekuláció nélkül, váratlanul mutatkoztak meg a modellezéshez szükséges összetevők is, egy fekete doboz és az abba építendő inga mechanikája, alkatrészei. Csak össze kellett volna raknom, de nem volt műhelyem.

Hat évvel később más meditációs objektumok mellett a mechanikus ingaszerkezetet végre úgy modellezhettem, ahogy az anno megjelent. A lengő csillag fényereje az állócsillagtól távolodva csökkent, közeledve erősödött, az együttállás pillanatában tetőzött. (Az inga fényjátékát a fekete dobozban magzati szívhang kísérte.) A szív mechanikus ingája először a *Túlment (harminc méter)* című előadásunkban szerepelt, egy sínpályán haladva távolodott közönségtől. Mozgását „kihalt” indiántörzsek zenéi kísérték, utalásként a genocídiumra.

SA: Az objektjeid által hordozott elméleti mondanivaló mindig harmonikus kapcsolatban áll azok esztétikájával?

PZ: Itt érdemes megjegyezni, hogy a fényinga látomása egyebek mellett Hamvas Béla *Tabula Smaragdina* című művének tanulmányozását is maga után vonta: „Az Egy hímnemű, a Kettő nőnemű, a Három androgün. Minden közép Egy. A kozmosz közepe a Nap. Az emberi test közepe a szív. Ha a Nap az Egy, akkor a kozmoszban (Kettő) a Nap tevékenysége a naposítás (Három). Naposításnak lehet nevezni a kozmosznak fényvel és meleggel való telítését. Az arány tendenciája, hogy a síkból a térbe menjen át, mert minden arány csak két-dimenziális.”¹

A fénymagok szívben egyesülő látványa a tudatból kizuhant emlékképként vagy a tudattól független tapasztalatként is értelmezhető, az átélt élmény mindenestre

értelmezésre nem szoruló előjelként bukkan fel. Fel is jegyeztem magamnak, hogy a napfelkelte ébresztette öröm megmosolyogja annak értelmezőjét. A fekete doboz arra a láthatatlan, fix pontra is felhívja a figyelmet, amely az ingaként lendülő fénymag (csillag) lét és nemlét között húzódó fonálnak függesztési pontja. Ahol a kérdés és az értelmező igyekezet megáll.

SA: Mi van előbb, a meditációs objektumok, a mechanikus installációk vagy egy színházi előadás terve? Van ezek között alá-, fölrendelt viszony?

PZ: A szegedi Régi Zsinagóga előtörténetét megismertető színházi előadás kapcsán határozta el, hogy a letelepülés(ek) küzdelmes időszakán, történeteinek keresztül eljuthassunk a felszenteléséig és tovább. Ennek az elhatározásnak a következményeként az emeleti karzaton került bemutatásra az Előkészületek. Deszkák, pallók

című előadás, amely a Régi Zsinagóga építői előtt is tisztelgett, és amely Löw Immanuel életének és munkásságának megismerését, megismertetését tűzte ki céljául levéltári dokumentumok felhasználásával.

A fentebb említett *Fekete doboz* mechanikus fényingája jelenlegi formáját ennek az előadásnak a próbafolyamata során nyerte el. A Purim örömteli ünnepének időszakára eső alkotófolyamat Eszter könyvének történetét is alapul vette. Hámán, a perzsa birodalomban letelepedett zsidók megölését tervezte, ám Eszter királynő és

nagybátyja, Mordeháj azt meghiúsította. A zsidó hagyomány Hámánt a gonosz és az antiszemitizmus archetípusának tekinti. Eszter könyvének nyilvános felolvasásakor a gyülekezet és a gyerekek mindenféle zajt keltő hangokat adnak ki, kereplőkkel, kis fakalapácsokkal vagy kézzel, lábbal, asztalon, földön, padon dobognak, valahányszor a nevét említik.

Az inga fekete doboza elé, az „építők” szerszámos ládikájába göcsörtös ágakból készített fakalapácsokat helyeztem. Az inga tetejére egy másik, kisebb méretű fe-

↑
PEROVICS Zoltán:
A kert (meditációs environment), 2022
Fotó: Metanoia Archívum
A művész jóvoltából

→
PEROVICS Zoltán: *Háromlábú fogantyús kerek állvány lámpával, dinamóval, mohás domborzattal, miniatűr potyogtató udvari wc-vel (Védett állatok – extázis objektum)*, 1997
Fotó: Juhász G. Tamás
A művész jóvoltából

PEROVICS Zoltán: *Artopéd Balansz – Küllős kerekű bádóg kocsi üveggúlával, wc-papír marionettekkel* (Védett állatok – extázis objektum), 1997
 Fotó: Juhász G. Tamás / Budapest Galéria
 A művész jóvoltából
 →

keze dobozt terveztem, és a közönség felé eső oldalának közepén 1×1 centi nagyságú nyíláson át szűrődött a fény. Az előadás előrehaladtával ez a fényt adagoló nyílás alig érzékelhető folyamatossággal 30×30 centiméteressé tágult.

Az előadásban kézzől kézre járó, lenvászonzonba göngyölt deszka egyszerre idézte a karzat padlózatának pallóit, azt, ahogy az adományozók egyenetlen és méreteiben is különböző fadarabjait a szükség leleménye összhangba hozza, és a Metanoia Artopédia színházi deszkáját is, amelyre az *Előkészületek...* szereplői az építők előtt megemelt keménykalapjaikat felhelyezték. Az előadás végén – a tisztelgő kalapemelés gesztusának folytatásaként – került fel a lengyolcsba csomagolt deszka a négy keménykalappal együtt az inga fölött ragyogó doboz tetejére, amelyben éppen ekkor vált láthatóvá egy ugyancsak megmunkálatlan, göcsörtös fakalapács, amint a szív ingájával összhangolt mozgást végezve a két fénymag egyesülésének pillanatában lesújtva koppant. Ez az installáció azóta több galériában, intézményben, múzeumban is kiállításra került. Beindítása minden alkalommal lehetővé tette, hogy a kiállítás látogatói meghallgathassák az *Előkészületek. Deszkák, pallók* című előadás levéltári dokumentumait.

SA: Mi a fontosabb, a szembesülés vagy a szembesítés? Az utóbbi felvet morális kérdéseket, bizonyos elvárásokat is, amit radikális módon, meghaladott önmagunkkal szemben kell támasztanunk.

PZ: „Önnön élted szembefordul véled. Serkentő pillanata életednek, mikor váratlan szembefordulsz tenmagaddal, mikor a fehér vetítő síkon rezgő kép tenmagad alakját mutatja a szereplők hullámzó, rajló kavardásában. Ismeretlen vonásaidat látod felötni, előbb soha föl nem tűnteket, néked föl nem ötlötteket. Megtorpanva, elhülten, szinte ijedten észleled, hogy nem vagy élesvonalú, változatlanul azonos egyén, egységes alkatú alany, akinek eleddig hitted, tudtad, tartottad magadat. A létnek vég nélkül való áramlásában találkozol önmagad másával. Másnak látod, aminőnek az egyéni élet tompult közönyében nem láttad soha. Magával ragad az élet hömpölygő árama a tömegnek elvesző, számot nem tévő tagjaként.” (Lőw Immanuel)

Azért kezdtem ezzel a Lőw-idézettel, mert az *Előkészületek...* egy másik, a *Tizenhárom hónap (házi őrizetben)* című előadás előkészülete is volt, amely az alaptalanul megrágalmazott, meghurcolt, máig nem rehabilitált Lőw Immanuel (1854-1944)

– szegedi főrabbi, korának egyik legnagyobb tudósa, nemzetközi hírű orientalista, művelődéstörténeti író, vallástudós és botanikus – előzetes letartóztatásának és házi őrizetének időszakát saját műveinek részleteivel (például a *Die Flora der Juden*) és zsinagógai beszédeinek, valamint archív anyagok, levéltári dokumentumok, korabeli újságcikkek, tudósítások felhasználásával tekintette át.

Lőw Immanuel 1920. április 23-án előzetes letartóztatásba helyezte a szegedi helyettes főügyész „királysértés (!) és nemzetgyalászás” vádjával (a „királysértést” később „kormányzósértésre” „javították”). A letartóztatás ürügye a Nemzeti Újságban megjelent, később rágalmazásnak bizonyuló újságcikk volt, melyet már meg-

jelenése napján felolvastak a nemzetgyűlésben. A riport apropóját az adta, hogy egy katonatiszt a kelenföldi kaszárnyában agyonverte Müller Istvánt, a szegedi születésű, zsidó származású mérnököt, akinek holttestét édesanyja hazaszállíttatta, majd zsidó szertartás szerint eltemettette. Lőw látta a holttestet, és a Nemzeti Újság szerint a következőket mondta: „Jól megvizsgáltam, és hivatalosan konstatáltam azt, hogy számtalan szűrési seb volt a testén, hogy lába le volt égetve, jól értsék meg uraim, le volt a lába égetve, és mind a két szeme ki volt szűrve.” Ezt követően pedig Horthy Miklóst, Apponyi gróft és a szegedi polgármestert becsmélő mondatokat ad az újságról Lőw szájába. Az április 24-i Délmagyarország tudósítása szerint Simo-

nyi-Semadam Sándor miniszterelnök a cikk felolvasására így reagált: „Ki kell jelentenem, hogy azonnal sürgönyileg fogunk intézkedni, hogy minden megtörténjék, hogy e tényállás megállapítást nyerjen.”

Löv életrajzírója, a híres biokémikus Hídvégi Máté szerint a Löw-ügy politikai célja feltehetőleg az első numerus clausus törvény előkészítése volt. A 30-as években már teljesen tönkrement rágalmozót később éppen Löw Immanuel kezdeményezésére és közbenjárására helyezték el a pesti zsidó kórházban.² Az első idézet mellett az alábbi Löw Immanuel-töredékek határozták meg a *Tizenhárom hónap (házi őrizetben)* című előadás hártáival határolt „látvány” 3D-s hatású szcenikai irányait:

„Alkoss magadnak bárkát gófer-fából, oly fából, mely vízárba merülve korhadást nem ismerővé válik. Ebből alkosd járművedet.”

„Eloszlanak vérré vált maszlagos meséi a gyűlölségnek, hogy látóvá leszen a nép, a szélsőségek hitvallói által vakká bódított nép.”

„Az egyén varázsa, a lélek rokonulása legyőzi a vér idegenségét, a szív melegsége a faj rideg elzárkózását.”

„Igaz, a tavon rezgő nap elmosódik, de lásd: sugára mégis mélyre hat, és alant lassúdadon fakadó élet indul tenyészni. Növényzet ébred és nő, nő fölfelé a víz színéhez, és egyszerre ím virág, a víz lilio-ma nyílt a tükörön és a nap felé tárja föl szirmait. A tó addig ringatta a napot, míg élet kelt a mélyében.”

SA: Ha a traumák feldolgozásának lehetetlenségét vesszük alapul, akkor mit jelent az a gondolatod, amit egy régebbi beszélgetésünk során mondtál, hogy „soha nem az ismétlődik meg, amire számítunk, hanem annak a felejtéssel átítatott – csak látszólag nehezebben beazonosítható – mutáns variációja”?

PZ: Egy trauma feldolgozhatóságáról vagy feldolgozhatatlanságáról az nyilatkozhat hitelesen, aki azt önmagán sikeresen elvégezte, vagy aki a feldolgozás kudarcát, lehetetlenségét éli. A kollektív traumák és történelmi bűnök feldolgozása tudatos személyes és kollektív szembenézés nélkül elképzelhetetlen. Amilyen színvonalon megvalósul, olyan színvonalon tisztulhat meg a közösség. Ha azonban a szembenézést a közösség elmulasztja, az, ami nincs tisztázva, továbbra is legitim marad számára az összes morális következménnyel és a rossz lelkiismerettel együtt.

A *Jég-doktrínák – variációk a náci retorikára* című előadásunk próbafolyamatát kifejezetten olyan nyilatkozatok, közéleti megszólalások és névtelen kommentek indították el, amelyek a fentiekből következtek. Ukrajnában most háború van, népirtás zajlik. Azt elvileg minden józan gondolkodású ember állásfoglalásával elítéli. A büntetés terhét vállalva sok orosz ember is így

tesz. Az ENSZ 1948-as egyezménye szerint a népirtás, genocídium „megelőzendő és büntetendő” „nemzetközi bűntett, amely bizonyos bűncselekményeknek valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával történő elkövetését jelenti”. Amelyik állam ezzel kapcsolatban nem foglal egyértelműen állást, vagy a tényeket, híreket tudatosan elferdíti, bagatellizálja, dezinformációjával a tudatlanságot és a felejtést táplálja, ugyancsak bűncselekményt követ el. Miközben erről beszélnek, ezekben a pillanatokban is ártatlan gyerekek, öregek, civilek halnak meg ott.

SA: Multimediális objektszínházad az emberi faj létezését és tevékenységének következményeit az elmúlt száz év világtörténelmi eseményeinek és globális folyamatainak tükrében vizsgálja.

PZ: Amiről beszélünk, az *A kert (meditációs environment)* című multimediális, tárgyszínházi experimentum, amely archív mozgóképek, hangfelvételek és metanoia-objektumok együttes kompozíciója. A természet kifosztása és az egyéb általános globális folyamatok mellett azokra a bűnbakképző kísérletekre is gondolhatunk, amelyek a történelmi katasztrófák ismeretei és tanulságai ellenére – az egyetemes emberi jogokat rendre semmibe véve – újra és újra megpróbálnak törvényes kereteket teremteni az ellenségkép legitimálására. Ezeknek az igyekezeteknek minden esetben jól látható előzménye független, szabad kontroll ellehetetlenítése, felszámolása. Az efféle lépések bármilyen kicsiny mértékű sikeressége rendre a következő hasonlóknak kedvez, azokat alapozza meg. Fogytékos történelmi ismeretek mellett is tudható, hogy ennek milyen katasztrófális következményei lehetnek.

A kompozíciót alkotó objektumok az *Artopéd Paradoxon – feljegyzések a jövőről* című előadáshoz készített *Csernobili fiú lebegő gyermekkoporsóval*; az *Előkészületek. Deszkák, pallók* című előadáshoz készített *Fekete doboz* mechanikus fényingával, fakalapáccsal, lenvászonba göngyölt deszkával, keménykalapokkal; a *Tizenhárom hónap (házi őrizetben)* című előadáshoz készített *Ágvégein támaszkodó uszadékfa csonka végén fehér lenvászonkötéssel*, valamint az *Öregek otthona* című előadáshoz készített wc-papír emberke.

A kert fontos szereplője az a csernobili fiút mintázó, sámlin álló, kátránypapír öltözetű kicsi alak, akitől karnyújtásnyira egy ugyancsak kátrányos ragyogású gyermekkoporsó lebeg. Az *Artopéd Paradoxon* című előadás eredeti víziójában egy, a „turista-zarándokok” által kegytárgyboltban megvásárolható, leárazott Rocamadouri Madonna kis szobrocskájának felnagyított, trónuson ülő mása előtt nyílt meg ez a lebegő kis koporsó, amelynek belülről sugárzó fényéből csernobili, fukusimai és

hirosimai gyerekek beszámolóit hangzot-tak el haláluk körülményeiről. A kertben a közönségnek háttal álló gyerekalak egy, a kompozíció fehér vetítősíkját képező lenbatszt hártáyat tart a kezében, amely papírsárkány-alakzatot rajzolva fut fel a kis koporsó alatt egészen a tér mennyezetéig. Mélységben hátrébb, tőle balra helyezkedik el a *Tizenhárom hónap...* című előadás szimbolikus *Gófer Fájának* letört ágacs-kája, amely a sérült, lencszövettel bekötött végével, a koporsó mögött néhány méterre álló *Fekete doboz* egyesülő fénymagjainak irányába mutat. Közvetlenül a koporsó fölé, a hártáyra ellipszis alakban vetül a 120 év globális folyamatait és történelmi eseményeit közvetítő archív montázsfilm, amelynek sorjázó képei között szabálytalan időközönként egy magzat ultrahangfelvételei is megjelennek.

Az archív montázsfilm Mihail Iljics Romm utolsó – halála után más rendezők által befejezett –, *És mégis hiszek* című filmjének gyűjtéséből is felhasznál részleteket. Az 1971-ben elhunyt Romm dokumentumfilmje már akkor hordozta a *Koyaanisqatsi*, a *Világok arca: Baraka*, valamint a *Samsara* című dokumentumfilmek látásmódját. Eredeti szándéka lerázza magáról a filmjére erőltetett ideológiai színezetet. Az archív felvételek válogatásában is segített, és a rendezőasszisztensi feladatokat most is Erdély Perovics Andrea végezte el, a vágás és hangkeverés Komjáti Ferenc – Toto munkája. A *120 év* című montázsfilm folyamatosan bővül, bizonyos történelmi korszakok áttekintését további felvételekkel árnyaljuk.

A meditációs environment mellé három mottót rendeltem:

[B 124.] [Mint] találmra odaöntött dolgok halmaza a legszebb a kozmosz. (Hérakleitosz)

Isten olyan kör, amelynek középpontja mindenütt ott van, kerülete pedig nincsen sehoh. (Szent Bonaventura)

[B 103.] [Mert] közös a kezdet és a vég a kör kerületén. (Hérakleitosz)

Ez az experimentum mindenféle direkt aktualizálás nélkül az Ukrajna ellen folytatott népirtással szemben is állást foglal.